

Esther Teunissen

Duimkruid

2019 Prometheus Amsterdam

Den Haag, 21 november 1525

Het was een goede dag voor een onthoofding.

Hadewych keek naar de dreigende wolken boven de huizen. Ze sloeg een kruis, opende de luiken van haar kruidenierswinkel en zette ze vast met haken. Het daglicht viel op de planken tegen de achterwand, volgestouwd met kruiken en hoge kannen. Ze nam plaats op een kruk achter de toonbank en haalde gember, kaneel, kruidnagels, foelie en nootmuskaat uit de kruidzakken voor haar. Het aroma van de kruiden steeg op en vermengde zich met de friszoete geur van gekookte kweeperen.

De traptreden kraakten. Frederik kwam geeuwend naar beneden en woelde met een hand door zijn warrige tarwekleurige haar. Elke dag ging hij meer op zijn vader lijken. 'Ik ga vanmiddag naar de onthoofding van Clareit kijken,' kondigde hij aan.

Hadewych zweeg. Ze kende de koppigheid van haar zoon en verspilde haar adem niet aan een twistgesprek.

Ze keek op toen de winkeldeur openging en een meisje haar hoofd om de hoek stak. Ze staaarde Hadewych met één oog aan; het andere oog dwaalde. Schuchter stapte ze naar binnen. Haar hoofddoek en donkerbruine bovenjurk maakten duidelijk dat ze als dienstmeisje werkte. Ze bloosde toen ze Frederik zag, sloeg haar ogen neer en

keek weer naar Hadewych. ‘Meester Berendrechtsz verzoekt u dringend mee te komen,’ zei ze. ‘Het gaat slecht met zijn vrouw.’

‘Is de bevalling begonnen?’

Het meisje keek haar niet-begrijpend aan, tot het haar begon te dagen.

‘O, dat weet ik niet, hoor.’

Hadewych stopte naald en draad, doeken en een paar buideltjes met geneeskrachtige kruiden en zalfjes in een tas. Ze sloeg haar mantel om, die ze met een sierspeld aan de bovenkant vastmaakte, en liep met het dienstmeisje het huis uit.

De zware regen van die nacht had plaatsgemaakt voor een nevelige kou. Ze dook diep weg in haar mantel en ontweek de plassen en modderpoeltjes op straat. Van haar winkel aan het Achterom liepen ze naar de Hoogstraat en door naar de Plaats. De natte herfstbladeren op straat dempten hun stappen. Op de Plaats stond het Groene Zoodje, het schavot van het Hof van Holland. Goed in het zicht, zonder dat het voetgangers of ruiters in de richting van de Kneuterdijk of het Noordeinde in de weg stond. Op het vierkante platform droegen twee stenen leeuwen een vlag met het wapen van Holland in hun klauwen. Er hadden zich al dikke rijen met omstanders verzameld. Zij moesten achter de eikenhouten afrastering nog uren wachten in de vochtige kou.

Als meisje van twaalf was Hadewych in Leiden meegegaan naar het plein voor de Gravensteen om een man te zien hangen. De beul hing een strop om zijn hals en duwde hem van de ladder. Het dikke touw sneed in het vlees, maar de nek brak niet. De man stikte langzaam. Zijn

mond stond open en zijn tong hing naar buiten. Zijn ongelukkige vrouw stopte de beul munten toe, waarop hij aan het stuiptrekkende lijf ging hangen om de dood sneller te laten komen. Het opgewonden rumoer van het publiek en de ogen van de man die bijna uit zijn oogkassen rolden waren haar levendig bijgebleven. Sindsdien had ze niet meer mee gewild naar terechtstellingen.

Ze liepen door, totdat ze via de Kneuterdijk aankwamen op het Lange Voorhout, waar herenhuizen hun pracht en praal toonden en waar rust heerste. Halverwege de straat hielden ze halt voor een hoge deur. Een ijzeren klopper in de vorm van een leeuw grijnsde Hadewych toe. In elke andere straat zou het huis een indrukwekkend baken zijn, maar in deze straat was het slechts een van de vele imponerende gebouwen.

Het dienstmeisje sloeg met de klopper tegen de deur. Voordat ze het ijzer voor een tweede keer kon laten vallen, kwam er een knecht opendoen. Achter hem verscheen Everaard Hudde, dokter op het Lange Voorhout. Met zijn handen op zijn rug, gekleed in het zwart, bleef hij wijdbeens staan. Het was gebruikelijk voor dokters om Hadewych in te schakelen voor intieme handelingen bij vrouwelijke patiënten. Maar Hudde riep haar hulp zelden in, wat het leven had gekost aan zeker twee zwangere vrouwen. Maar wie geloofde haar als ze dat vertelde? Ze had haar vakkundigheid in de loop der jaren bewezen, maar haar woorden wogen nooit zo zwaar als die van een dokter. Hudde vond het de taak van een vrouw om het huishouden en de kinderen te verzorgen; met andere zaken mocht ze zich niet bemoeien. Ze had hem ooit tegen een andere man horen zeggen: 'Een kwaad wijf moet je

hardhandig haar plaats wijzen. Kleed haar uit, tuig haar af tot bloedens toe en wikkel haar in het gezouten vel van een dood paard. Pas als ze belooft voortaan haar man te gehoorzamen laat je haar vrij.'

'Dokter Hudde.' Hadewych boog en begroette hem beleefd.

Hij gaf haar een kort knikje. 'Freule.'

Hadewych negeerde de spottende aanspreektitel. Ze was de dochter van een herbergier, en weduwe. Hij sprak haar aan met 'freule' omdat ze met een kaarsrechte rug en opgeheven hoofd liep. Dit kwam doordat de littekens op haar rug en in haar nek niet meerekten met haar bewegingen. Toen ze zestien was, was de herberg waar zij woonde in brand gevlogen en waren haar ouders, drie broers en twee zussen om het leven gekomen. Alwin, een apotheker, had haar brandwonden verzorgd. Een halfjaar later was ze met hem getrouwd.

De knecht deed een stap opzij en liet haar binnen. Hij ging Hudde en haar voor naar de slaapkamer. Ze passeerden een groot vertrek met een speeltafel en muziekinstrumenten. Hadewych herkende de harp, het hakkebord en de lier met de strijkstok. De man des huizes, Berendrechtsz, leek niet aanwezig. Als raadsheer hield hij zich vast op in de Gevangenpoort of op het Binnenhof, bezig met de voorbereidingen voor de executie van Clareit.

Voor de deur van de slaapkamer draaide Hudde zich om en sprak Hadewych toe: 'Ze heeft te veel gele gal verzameld in haar lijf. Gisteren heeft de chirurgijn twee keer een aderlating verricht. Daarna ging het beter, maar gisteravond kreeg ze last van haar buik en andere vrouwenzaken.' Hij zweeg even en voegde er toen aan toe: 'Ze

heeft een kleine buik. Het wordt vast een jongen. Een meisje neemt in de baarmoeder veel ruimte in. Een vrouw eist immers altijd meer dan haar toekomst.' Hij glimlachte er niet bij.

Hadewych vond het onbegrijpelijk dat hij haar niet eerder had laten komen, maar sprak haar gedachten niet uit. Ze verborg haar gevoelens achter een neutrale blik en knikte slechts.

Hudde gebaarde naar de knecht dat hij de deur open moest doen en liet haar voorgaan de slaapkamer in. In de linkerhoek stond een kledingkast en tegenover de deur, halverwege de muur, een schragentafel. Hadewychs blik ging naar het bed aan de rechterkant van de kamer, waar Kathelijne, wit en breekbaar, in bed lag. Ze hing half buiten het bed, met haar ene hand op haar buik en de andere om de bedrand geklemd. Haar lange bruine haar was losgeraakt uit het kapje. Ze braakte gal in een pot. Buiten adem liet ze zich vervolgens achterovervallen en sloot haar ogen, zich niet bewust van hun binnenkomst. Hadewych liep naar het bed en raakte voorzichtig haar voorhoofd aan.

Ze had Kathelijne vorige maand nog gezien, blakend en wel. De vrouw opende haar ogen en schonk haar een zwakke glimlach. 'Waar zit de pijn?' vroeg Hadewych.

'In mijn onderbuik en in mijn rug, alsof mijn lijf zich binnenstebuiten keert.'

Achter zich hoorde Hadewych de deur open- en dichtgaan. Hudde verdween en het dienstmeisje kwam binnen.

Hadewych veegde het bezwete haar van Kathelijne, dat aan haar wangen plakte, naar achteren. Ze had een snelle

pols en een klamme huid. Hadewych gebod het dienstmeisje de haar op te porren, sloeg de dekens terug en ontblootte Kathelijnes buik. Op het onderlaken zag ze een glinsterende lichtroze plek. De vliezen waren gebroken. Ze onderzocht de buik en negeerde Kathelijnes gekreun. Ze wilde haar geen pijn doen, maar er was geen andere manier. Het hoofdje van het kind voelde ze boven in de buik liggen, wat betekende dat de voetjes naar beneden lagen – een gevaarlijke ligging.

Van buiten drong het zware gebeier van de kerkklok door, dat de veroordeelde naar de plaats van executie begeleidde. Het leek Hadewych een slecht teken dat de bevalling en de executie samenvielen.

De gerechtsbode liep voorop, de Roede van Justitie voor zich uitgestrekt, aan weerskanten begeleid door trommelaars. Daarop volgde blootsvoets, in een zwart executiehemd en aan handen en voeten geketend, Johannes Clareit. Twee helpers van de scherprechter, herkenbaar aan hun zwart-met-rood gestreepte kleding, flankeerden hem. Op gepaste afstand volgde Adriaan Oem, in de lange toga van aanklager. Een zwarte muts verborg grotendeels zijn donkerbruine haar. Naast zijn ogen hadden zich fijne rimpeltjes gevormd. Zijn kaken hield hij op elkaar geklemd. Twee raadsheren van het Hof van Holland, Louff Berendrechtsz en Conrad Edelinc, volgden hem. Achter hen liepen twee inquisiteurs. Zij zagen, in naam van Karel de Vijfde, graaf van Holland, toe op de voltrekking van het vonnis.

De stoet liep van de Gevangenpoort naar de plaats van executie honderdvijftig voet verderop. Hij vorderde lang-

zaam. Het volk stond rijen dik op de met kasseien bestrate Plaats. Clareit bleef regelmatig staan om mensen te zegenen. Het leek of alle achtduizend inwoners van Den Haag zich hier hadden verzameld, om reikhalzend een glimp op te vangen van de roemruchte pater. Oem zag in het publiek zuigelingen aan de borst, oudjes ondersteund door hun kinderen en zelfs doodzieke mensen op draagbaren. Iedereen was gekomen om de eerste doodstraf van een ketter bij te wonen die in de Nederlanden werd voltrokken. Alleen de doden waren thuisgebleven. De schutters van het Sint-Jorisgilde hielden de omstanders nauwlettend in de gaten. Het was zaak om jeugdige oproerkraaiers en brutale toeschouwers op afstand te houden. Her en der porden ze met een stok in de menigte om de brutaalsten te ontmoedigen en terecht te wijzen.

Oem keek om zich heen en zag opgewonden en boze gezichten. De stemming was grimmig. Clareit kreeg de doodstraf voor het prediken van het lutherse gedachtegoed. De man was een volksmenner. Oem maakte zich zorgen over de groeiende spanningen die de nieuwe religieuze opvattingen opriepen. Hij slaakte een diepe zucht. Het waren turbulente tijden. Wat gisteren nog ondenkbaar leek, werd vandaag werkelijkheid. Hoe de wereld er morgen uit zou zien durfde hij niet te voorspellen.

De veroordeelde vertraagde zijn pas, tot hij bij de stenen traptreden van het schavot stilstond. Het schavot was manshoog, zodat de omstanders de executie goed konden zien. De beul stond erbovenop, ontspannen met zijn armen over elkaar, de stalen spieren van zijn armen en schouders duidelijk afgetekend. Oem knikte naar de helpers. Die hadden geen aansporing nodig en duwden

Clareit hardhandig naar voren. Ingeklemd tussen de twee helpers liep hij moeizaam de treden op. Oem hoorde Clareit zeggen: 'God helpe mij,' waarna hij het Onzevader begon te prevelen.

Kathelijne keek Hadewych in angstige afwachting aan.

Die aarzelde even, zoekend naar woorden. Toen zei ze: 'Weet u dat u aan het bevallen bent?'

Kathelijne zette grote ogen op. Drongen de woorden wel tot haar door?

'De dokter zei dat het niets met de zwangerschap te maken had,' antwoordde ze. Tranen druupten over haar wangen.

Hadewych schudde haar hoofd; ondanks haar verontwaardiging zei ze niets. Het leek erop dat wat een dokter zei belangrijker werd gevonden dan wat de vrouw zelf voelde.

'Het kindje ligt in een voetligging.' Bij de vragende blik van Kathelijne voegde ze eraan toe: 'De baby ligt met de voetjes naar beneden.'

Het dienstmeisje slaakte een kreet en sloeg een hand voor haar mond. De reactie van het dienstmeisje kwam niet gelegen, maar was wel begrijpelijk. Liep de bevalling mis, dan moest ze de hulp inroepen van de chirurgijn om met haken, scharen en tangen het dode kind te halen. Dan had de moeder in ieder geval een overlevingskans. Hopelijk kwam het vandaag niet zover. Ze besloot een gauwdoop te verrichten en pakte de ballonspuit uit haar tas, die ze vulde met gewijd water. Het water had ze voor noodgevallen bij zich en mocht ze van de kerk gebruiken als het kind al bij de geboorte dreigde te sterven. De ge-

kromde tuit leidde ze de baarmoeder in. Toen kneep ze in de ballon en stroomde het water naar binnen. Mocht het kindje overlijden, dan konden de ouders het in gewijde grond begraven.

Oem betrad het schavot om het vonnis voor te lezen. Omstanders mompelden en morden. Hij kuchte en schraapte zijn keel: 'Heden, 21 november van het jaar 1525, staat voor ons Johannes Clareit uit Woerden, zoon van Willem Clareit. Hij heeft bekend de katholieke sacramenten en ceremoniën te hebben verworpen.'

De eerste rotte appel scheerde rakelings langs zijn hoofd. De tweede trof zijn voorhoofd. Hij had in de loop der jaren al vele mannen en vrouwen laten vierendelen, hangen, radbraken en in olie laten koken. Het waren gruwelijke, maar verdiende straffen. Maar wat als een gerechtvaardigde grond ontbrak?

Rustig veegde hij het moes van zijn voorhoofd, waarna hij zich omdraaide naar Clareit. 'U hebt gezondigd door als pastoor, man van God, niet celibatair te leven, in het geheim te trouwen en zich uit te spreken tegen de leer van de kerk, en u hebt zich schuldig gemaakt aan opruiing.'

Het volk hilde als een roedel wolven om zijn woorden te verstoren. Het was wrang hoe gemakkelijk de woorden uit zijn mond stroomden. Hij verfoeide het radicalisme van Clareit; zijn obstinate gepreek had geleid tot een oproerige bevolking en ondermijning van de openbare orde. Mensen hadden de opdracht om de eenheid van de kerk te bewaren door meer te letten op wat ze met elkaar deelden dan op wat hen scheidde. Maar diep in zijn hart vond hij dat Clareit best een andere overtuiging mocht

hebben. Opruiing was geen rechtvaardige reden om een man te onthoofden. De inquisiteurs zagen dit echter anders en wilden dwalende schapen terugvoeren naar de kerk, desnoods tot de dood erop volgde. Een aantal raads-heren van het Hof had gepleit voor een minder strenge naleving van de ketterplakkaten. Karel de Vijfde had daar evenwel geen boodschap aan en had van het Hof medewerking geëist.

Oem vervolgde: 'Dit is strijdig met de katholieke leer en we brengen u om het leven met het zwaard.'

Een rot ei spatte op zijn linkerschouder uiteen. De stank drong zijn neusgaten binnen.

'Het Hof verklaart al uw goederen verbeurd; die verval-
len aan het Hof.'

Daarmee was het voorlezen van het vonnis voltooid en hij zette een stap opzij. Voor Clareit was de tijd gekomen om schuld te betuigen. Oem had de inquisiteurs afgeraden om hem die ruimte te geven, want dat kwam op hetzelfde neer als stro en vuur bij elkaar brengen en ze verbieden rook te maken. Clareit zou dat moment vast en zeker gebruiken om het lutherse gedachtegoed uit te venten, wat kon leiden tot nog meer publieke onrust.

De inquisiteurs hadden niet naar zijn advies geluisterd en hadden de raadsheren Berendrechtsz en Edelinc van hun gelijk overtuigd. Ze vertrouwden de gelofte van Clareit dat hij, voordat ze een eind aan zijn leven zouden maken, God publiekelijk om vergiffenis zou vragen voor zijn wandaden. Een gelofte die hem was ontfoetseld door hem de duimschroeven aan te draaien en door de toezegging dat ze hem niet levend zouden verbranden als hij zijn leer zou herroepen.